

Suriye'nin İdlip İline Bağlı Cisr-i Şuğur Kasabası'ndaki Köprülü Mehmet Paşa'nın Vakıf Eserleri

Sultan Murat Topçu*

Özet

Bu çalışmada, XVII. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı imparatorluk toprakları içerisinde girişmiş olduğu imar faaliyetleri ile dikkat çeken Köprülü ailesinin kurucusu, Köprülü Mehmet Paşa'nın, Suriye'nin İdlip İline bağlı Cisr-i Şuğur Kasabası'nda inşa ettirmiş olduğu menzil külliyesi konu alınmıştır. Köprülü Mehmet Paşa'nın vakfiyeleri ve tarihî kaynaklardan edinilen bilgilerden hareketle; külliye'nin kale, han, hamam, cami, mescit ve sıbyan mektebinden oluştuğu tespit edilmiştir. Yapılan arazi çalışması sonucunda bu yapılardan hamam ve caminin sağlam bir şekilde, hanın ise sadece giriş kapısıyla ayakta durduğu tespit edilmiştir. Diğer anıtların ise günümüze ulaşmadığı belirlenmiştir. Tespit edilen anıtlar detaylı bir şekilde tanıtılarak Osmanlı Mimarisinde yerindeki konumları belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca tarihî vesikalardan hareketle külliye'nin işleyişini sağlayan gelir kaynakları belirlenerek, külliye'de istihdam edilen görevliler hakkında bilgiler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Suriye, Asi Nehri, İdlip, Cisr-i Şuğur, Köprülü Mehmet Paşa, Menzil, Menzil Külliyesi.

Giriş

Köprülü Mehmet Paşa¹, Osmanlı devletinin XVII. yüzyılına damgasını vuran en önemli devlet adamlarından biri olduğu gibi aynı zamanda en tanınmış baniler arasında yer almaktadır. Paşa'nın imar faaliyetleri sadrazam olmadan önce

* Yrd.Doç.Dr., Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü / Kayseri
stopcu@erciyes.edu.tr

doğum yeri olan Köprü Kasabası'nda (Samsun-Vezirköprü) başlamış ve daha sonra imparatorluğun çeşitli bölgelerinde devam etmiştir (İmar faaliyetleri ile ilgili geniş bilgi için bk. Topçu 2010). Köprülü'nün imar faaliyetleri içerisinde özellikle Cısr-i Şuğur ve Malatya-Hekimhan'daki külliyele, diğer bölgelerdeki yapılardan farklı olarak, sadece hayır amaçlı değil, aynı zamanda her iki yerleşimin de önemli ana yollar üzerinde yer almasından dolayı, bölgenin ve güzergâhını güvenliklerinin sağlanmasına yönelik inşa edilmişlerdir. İmar faaliyetlerinin diğer bir önemli özelliği ise, inşa edilen yapı toplulukları sayesinde bölgenin yerleşime açılmasıdır. Bu bilgiden hareketle hem Malatya-Hekimhan hem de Cısr-i Şuğur şehirlerinin Köprülü Mehmet Paşa tarafından kurulmuş menzil yerleşimleri olduğunu söyleyebiliriz.² Paşa'nın Malatya Hekimhan'daki imar faaliyetleri üzerine kimi çalışmalar yapılmıştır (bk. Erdmann 1961: 63-67, Boyraz 1996: 65, Aytaç, 1998, 46-51, Yakar vd. 2004: 134). Fakat günümüzde Suriye'nin İdlip iline bağlı bir kasaba olan Cısr-i Şuğur'da³ inşa ettirmiş olduğu yapılar üzerinde hiç çalışma yapılmamıştır. Bu nedenle ilgili yapıların mevcut hallerinin tespit edilmesi, Osmanlı tarihi ve mimarisi açısından önemlerinin belirtilmesi için çalışmamızın hazırlanmasına gerek duyulmuştur.

Çalışmada öncelikli olarak Paşa'nın bölgede inşa ettirdiği yapılar arşiv belgelerinden yola çıkılarak tespit edilmiş, bu yapılardan günümüze ulaşanlar ayrıntılı olarak tanımlanmışlardır. Değerlendirme ve Sonuç bölümlerinde ise yapıların inşa edildikleri bölgenin önemi üzerinde durularak, oluşturulan vakıf kurumunun çevreye katkıları ve inşa edilen yapıların Osmanlı mimarisi içerisindeki konumları irdelenmiştir.

İstanbul Köprülü Kütüphanesi'nde bulunan Köprülü Mehmet Paşa'ya ait H.1071-M.1661 tarihli ve 3/2446 (K.K.,V,3/2446), 13/2456 (K.K.,V, 13/2456) nolu iki vakfiye nüshasına göre, Köprülü Mehmet Paşa tarafından İstanbul-Harameyn arasında (Anadolu Sağ Kolu⁴) hac güzergâhı üzerinde yer alan Cısr-i Şuğur'da cami, kale, han, mektep ve hanın içinde bir mescitten oluşan külliye inşa ettirilmiştir.⁵ Yapılan saha çalışması sonucunda Paşa'nın burada inşa ettirmiş olduğu kale, mektep ve han içerisinde yer alan mescidin günümüze ulaşmadığı tespit edilmiştir.

Köprülü Mehmet Paşa Hanı

1648'de Cısr-i Şuğur'a gelen Evliya Çelebi şehirde küçük bir han bulunduğunu belirtmektedir (1999: 38). Evliya Çelebi han hakkında başka bir bilgi vermediğinden konumuz hanın bu han olup olmadığı belirsizdir. Mehmed Edip tarafından 1682 tarihinde yazılan "Menasik El-Hacc" adlı yazma eserde, hanın Köprülüzade Ahmet Paşa tarafından M. 1660-1676

tarihleri arasında yaptırıldığı belirtilmektedir (Köprülü 1942: 470). 1723'de bölgeye gelmiş olan De la Roque, herhangi bir kitabe ya da kaynak göstermeden hanın Fazıl Ahmet Paşa tarafından inşa edilmiş olduğunu ileri sürmektedir (1723: 198). Sauvaget de, De la Roque'den alıntı yaparak hanın, Köprülü Ahmet Paşa tarafından 1660-1676 tarihleri arasında inşa edilmiş olabileceğini belirtmektedir (Sauvaget 1968: 109). Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın H. 25 Safer 1089-M. 18 Nisan 1678 tarihli vakfiyesinde Cisir-i Şuğur'da herhangi bir eser yaptırdığına dair bir bilgi bulunmamaktadır (KKV: 4/2447). Nour, İbrahim Al-Hayari'den alıntı yaparak, tarih vermeden hanın Köprülü Mehmet Paşa tarafından inşa edildiğini belirtmektedir (Nour 1993: 180). Yukarıdaki bilgiler ve Köprülü Mehmet Paşa'nın vakfiyesinden hareketle hanın, Köprülü Mehmet Paşa'nın Trablusşam valisi olduğu 1654 ile vefat ettiği M.1660 tarihleri arasında yaptırıldığı tarafımızca düşünülmektedir. 1696'da Cisir-i Şuğur'a gelen Maundrell, şehirde büyük ve çok görkemli bir handa konakladığını ve hac mevsimi olmasından dolayı hanın çok kalabalık olduğunu ifade etmektedir (Smart vd 1815: 3-4). Muhtemelen Maundrell'in bahsetmiş olduğu han konumuzu teşkil eden Köprülü Mehmet Paşa Hanıdır.

Günümüzde handan geriye sadece kuzeyinde yer alan giriş kapısı ile onun doğu ve batısında sıralanmış sokağa açılan ve orijinal olmayan dükkânlar ulaşabilmiştir. 1937 yılında bölgeyi dolaşan ve Beyhan'dan (Belen) başlayarak Şam'a kadar hac güzergahı üzerindeki hanlarla ilgili bir çalışma hazırlayan Sauvaget, çalışmasına bu hanı da dahil ederek, hanın rölöve planını çıkartmıştır (1968: 109) (Plan-1). Sauvaget, sağlam bir şekilde gördüğü handan bahsederken, giriş kapısı üzerinde iki satırlık bir onarım kitabesinin yer aldığını ifade etmektedir. 02.02.2009 tarihinde yerinde incelediğimizde, kitabenin aynı yerde olduğu, fakat günümüzde çarşı olarak kullanılan mekânın üstünü örtmek için oluşturulan çatının saç levhalarından dolayı kitabenin kapatıldığı, görüştüğümüz esnaf tarafından bize bildirilmiştir. Bu nedenle kitabeyi görmemiz mümkün olmadı. Sauvaget'in okuduğu iki satırlık kitabe şu şekildedir.

Transkripsiyon:

Djaddada hadhal-khan bi-l'amr-i l-'ali ser-i bawwabin
Al-hadjdu İsmâ'il Agha sherif-zade, sanat 1242⁶

Bu kitabeğe göre yapı, El-Hac İsmail Ağa Şerifzade tarafından H. 1242/M.1826 tarihinde onarılmıştır.

Sauvaget'in çizdiği plana göre han, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı olup kapalı ve açık iki kısımdan oluşmaktaydı. Kapalı kısım kuzey-güney yönde uzanmakta ve merkezde yer alan iki sıra halindeki 12 paye ile mekân derinlemesine yedi bölüme ayrılmıştı. Avlu kısmının batı ve güneyinde revak sıraları yer alırken, avlunun ortasında mescit bölümü bulunmaktaydı.⁷ İlk örneklerini Selçuklu Mimarisinde gördüğümüz bu uygulama daha sonra bazı Osmanlı şehir içi hanlarında da devam ettirilmiştir. Selçuklu döneminde Kayseri Sultan (Özbek 2007:186) ve Aksaray Sultan hanları (M.1229) (Durukan 2007:147) bu uygulamanın ilk örnekleri arasında yer almaktadırlar. Osmanlı döneminde ise daha çok şehir içi hanlarında rastladığımız avluda mescit uygulamasının, çağdaş örnekleri arasında İstanbul Çemberlitaş'ta bulunan Vezir Hanı'nı (M.1661) göstermek mümkündür (Çobanoğlu 1994: 382).

Günümüzde sadece hanın avlusunun güneyinde yer alan giriş kapısı orijinal bir şekilde ayakta durmaktadır. Giriş kapısının batısında altı adet ve doğusunda beş adet dükkân bulunmaktadır. Dükkânlarda yapılan incelemeler neticesinde orijinal olmadıkları anlaşılmıştır. Zaten Sauvaget'in çizmiş olduğu hanın röleve planında da bu dükkânlar gözükmemektedir.

Han'ın güneydeki giriş kapısı günümüzde manav dükkânı olarak kullanılmaktadır. Tamamen kesme taşla örülen kapı oldukça düzgün bir işçilik yansıtmaktadır. Sivri kemerli eyvan şeklinde düzenlenen giriş kısmı içe doğru daraltılmış ve oluşturulan sivri kemerli bir açıklıkla Han'ın avlusuna açılan giriş holüne geçilmektedir. Bu mekanın üzeri güneyde çapraz tonozla kapatılmışken kuzeyde muhdes bir beton bölüm eklenerek kuzeye doğru genişletilmiştir.

Giriş kapısının etrafı birbirinin devamı olan çeşitli geometrik ve bitkisel bezemelerle oluşturulmuş bezeme kuşağı ile çevrelenmiştir.

Sauvaget, hanın avlusunun etrafını çevreleyen revaklı bölümlerin dükkân olarak kullanılmış olabileceğini ileri sürmektedir (1968: 109). Bu görüşe Zeynep Nayır karşı çıkmakta, bunun han mimarisine özgü bir kullanım olmadığını belirtmektedir (1975: 223). Nayır, uygulamanın bölgedeki iklim koşullarından dolayı avluya açık sofalar olarak kullanılmak üzere düzenlenmiş olduklarını belirttikten sonra, girişin doğu ve batısında yer alan hücrelerin ise görevlilere ait odalar olabileceğini ifade etmektedir (1975: 223). Günümüze ulaşmayan bölümler için kazı yapmadan herhangi bir yorum yapmak mümkün gözükmemektedir.

Sauvaget avlunun kuzeyinde yer alan giriş kapılarının zaman içinde yok olan imaret ve darüşşifaya açılan kapılar olabileceğini belirtmektedirler (Sauvaget 1968: 109, ayrıca Nayır 1975: 223). Köprülü, bu uygulamanın Türk kervansarayları hakkındaki bilgilerimiz doğrultusunda doğru olacağını ifade etmektedir (Köprülü 1942: 470). Yapının bitişiğinde darüşşifanın bulunduğu dair tek bilgi veren kişi M. 1723'te bölgeye gelen De la Roque'dir (1723: 198). De la Roque burada fakir ya da özürülülerin tedavi edildiklerini bildirmektedir. Yine yapının bitişiğinde bulunan ve gelen yolculara bedava yemek verilen imareten ilk defa M. 1696'da bölgeyi ziyaret eden Maundrell bahsetmektedir (Smart vd 1815: 3-4). Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde yer alan H.1255-M.1839 tarihli bir belgede geçen, "Vakf-ı Şuğur Kasabası'nda sadr-ı esbak Köprülü Mehmed Paşa'nın yaptırdığı imarete muayyen buğdayın nısfını fukaranın tayinatını kesmek suretiyle zabt-ı sabık Mehmed Ağa ketm eylediğinden lazım gelen muamelelerin yapılmasına dair", bilgiden hareketle İmaret'in 19.yy ortalarında mevcut olduğu ve faal olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır (B.O.A. Cevdet Belediye: 104/5171).

Köprülü Mehmet Paşa Hamamı

Hanın kuzey-doğusunda yaklaşık 100 m. uzaklıkta yer alan hamam günümüzde de aynı işlevle kullanılmaktadır. Hamam, Önünden geçen cadde üzerinde yer alan dükkânların arkasında kaldığından cadde üzerinden görülmez. Hamamın üzerinde inşa ve onarım kitabeleri bulunmamaktadır. Fakat Köprülü Mehmet Paşa'nın yukarıda bahsettiğimiz vakfiyesinden hareketle yapının Paşa tarafından M.1654-M.1660 tarihleri arasında inşa ettirilmiş olduğu anlaşılmaktadır (KKV: 3/2446, V.15a). Doğu-batı doğrultusundaki hamam soyunmalık, soğukluk, sıcaklık, su deposu ve külhan bölümlerinden oluşmaktadır (Plan. 2). Soyunmalık, sıcaklık ve halvet hücrelerinin üzeri kubbe, soğukluk mekanının üzeri ise tekne tonozla örtülmüştür. Yapıda inşa malzemesi olarak düzgün olmayan kesme taş malzeme kullanılmıştır.

Hamama güney doğu köşesinde yer alan düz atkılı kapıdan girilmektedir. Kapıdan girildikten sonra hamamın soyunmalık mekanına ulaşılır. Soyunmalık bölümünün üzeri kubbe ile örtülmüş olup mekanın kuzey ve güneyinde sivri kemerli iki eyvan bulunurken doğu ve batıda 72 cm. derinliğinde nişler oluşturulmuştur. Soyunmalık mekanını örten kubbenin ortasında aydınlık feneri ile kasnağında dikdörtgen biçimli dört küçük pencere yer almaktadır. Mekanın ortasında, kubbenin tam altında sekizgen planlı fiskiyeli bir havuz bulunmaktadır. Soyunmalık mekanı kuzey,

güney ve batı yönden 75 cm. yüksekliğindeki taş sekilerle çevrelenmiştir. Kuzey ve batı yöndeki sekilerin alt kısımlarında, Anadolu'daki hamam örneklerinde XVI. yüzyıldan sonra karşımıza çıkmaya başlayan kaş kemerli ayaklıklara yer verilmiştir (Önge 1995: 22). Mekanın zemini sal taşlarıyla örülmüştür.

Soyunmalık mekanının güneybatı köşesine bitişik olarak yerleştirilen basık kemerli kapı ile soğukluk (ılıkılık) mekanına geçilir. Soğukluk mekanı iki kısımdan meydana gelmektedir. Giriş kısmı kuzey-güney doğrultusunda uzanmakta olup, mekânının üzeri tekne tonozla kapatılmıştır. Tekne tonozun üzerine 22 adet ışık gözü açılmıştır. Mekânının güney cephesi üzerinde gelişigüzel açılmış ve orijinal olmayan bir adet dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Bu kısmın güneydoğusunda düz atkılı bir kapı ile girilen hela bölümü yer almaktadır. Mekanın kuzey cephesinin batısında yer alan basık kemerli kapı ile soğukluğun diğer bölümüne geçilmektedir. "L" şeklinde düzenlenmiş olan mekanın giriş bölümünün üzeri tekne tonozla kapatılmış, mekan kuzeye doğru, doğu-batı doğrultuda atılmış bir yuvarlak kemerle genişletilmiştir. Kuzeydeki kısım doğu-batı doğrultuda uzatılarak üzeri aynalı tonozla kapatılmıştır. Her iki tonoz üzerine de 18'er adet ışık gözü açılmıştır. Mekanın güneyinde yer alan bölümün doğu cephesi önünde 72 cm genişliğinde 75 cm yüksekliğinde taş bir seki yer almaktadır. Kuzeydeki bölümde ikisi kuzey duvarda biri batı duvarda olmak üzere üç taş kurna bulunmaktadır. Soğukluk mekanında kurna uygulaması ile Anadolu'da XIV. yüzyıldan sonra inşa edilmiş hamamlarda karşılaşılmaktadır (Önge 1995: 24).

Soğukluk mekanının batısında yer alan basık kemerli kapıdan geçilerek hamamın sıcaklık bölümüne girilir. Sıcaklık mekanı üç eyvanlı iki halvet hücreli bir plan şemasını yansıtır. Sıcaklık bölümünün üzeri kubbe ile kapatılarak mekanın aydınlatılması kubbe üzerine açılan 41 adet ışık gözü ile sağlanmaktadır. Eyvanların üzeri sivri tonozlarla örtülmüştür. Sıcaklık mekânının ortasında göbek taşı bulunmamaktadır. Güney ve kuzeydeki eyvanlarda ikişer taş kurna yer almaktadır. Batıdaki eyvanın su deposu ile birleştiği cephe üzerinde, su deposundaki suyun kontrol edilmesini sağlayan pencereye çıkmak için yapılmış muhdes dört basamaklı bir merdiven bulunmaktadır.

Batıdaki eyvanın kuzey ve güney cepheleri üzerinde yer alan yuvarlak kemerli kapılardan geçilerek halvet hücrelerine girilmektedir. Halvet hücrelerinin üzeri kubbelerle örtülmüştür. Kubbelerin üzerine 37'şer ışık gözü

açılarak halvet hücreleri aydınlatılmaktadır. Hücrelerde ikişer taş kurna bulunmaktadır.

Hamamın su deposunun üzeri kuzey-güney doğrultuda atılmış beşik tonozla örtülmüştür. Külhan kısmı harap olup, önünde üç bölümlü bir ambar kısmı yer almaktadır. Bu kısım yöre halkından edinilen bilgilere göre tezek ambarı olarak kullanılmaktaydı⁸.

Köprülü Mehmet Paşa Camisi

Cami, hanın 100 m. kuzeybatısında yer almaktadır. Günümüzde ibadete açık olan caminin üzerinde inşa kitabesi bulunmamaktadır⁹. Fakat Köprülü Mehmet Paşa'nın vakfiyesinden hareketle caminin de M.1654- 1660 tarihleri arasında inşa ettirilmiş olduğunu söylemek mümkündür. Günümüzde caminin harime girişi kapısı üzerinde, hanın da onarımını yapmış olan El-Hac İsmail Ağa Şerifzade tarafından onarıldığını gösteren H. 1241-M.1825 tarihli onarım kitabesi yer almaktadır.

Tamamen kesme taş malzemedan inşa edilen caminin avlusuna kuzeybatıda yer alan yuvarlak kemerli bir kapıdan girilmektedir (Kroki 1). Avlunun doğu ve kuzey kısımlarında 1950 de yapılan revaklı abdest muslukları ile hela kısımları yer almaktadır.

Doğu-batı doğrultuda dikdörtgen bir alan üzerine inşa edilen cami üç bölümlü bir son cemaat mahalli ve üzeri kubbe ile örtülen harim kısmından oluşmaktadır. Camide inşa malzemesi olarak düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır. Kubbe dışarıdan sekizgen bir kasnak üzerine oturmaktadır. Caminin güney ve doğu cephelerinin alt kısımları, önlerinde yer alan yapılarla bitişiktir. Batı cephe üzerine, altta iki adet dikdörtgen formlu ve üstte alttaki iki pencerenin tam ortasına gelecek şekilde yerleştirilmiş bir adet yuvarlak kemerli pencere açılmıştır. Caminin kuzeydoğusunda minare yer almaktadır. Kare bir kaide üzerine oturan minare sekizgen bir gövde ile şerefe ve külah kısmından oluşmaktadır. Şerefe kısmının üzeri ahşap sundurma ile kapatılmıştır.

Caminin kuzeyinde yer alan son cemaat mahalli üç bölüme ayrılmıştır. Bölümlerin üzeri pandantiflerle geçilen kubbelerle kapatılmıştır. Mahallin batısında yer alan merdivenle minareye geçilmektedir. Mahallin ortasında yer alan bölümün güneyinde harime girişi sağlayan kapı bulunmaktadır. Kapının üzerinde ikiz pencere uygulamasına yer verilmiştir. İkiz pencerenin altında taş levha ile oluşturulmuş bir kartuş içerisinde altı satırlık onarım kitabesi bulunmaktadır.

Transkripsiyon:

*Ma'şallah kan
Cedid-i haz'al cami-i şerif
Vakfi el-Hac Mehmet Paşa Köprülüzâde a'li
...El-Hac İsmail Ağa Şerifzâde
...fî sene i'hdi ve erba'in ve isneyn
ve elf sene 1241*

Caminin harim kısmına kuzey cephenin ortasında yer alan kapıdan geçilerek girilmektedir. Doğu-batı doğrultuda dikdörtgen bir plana sahip olan harim, tromplarla geçilen sekizgen bir kasnağın taşıdığı merkezi bir kubbe ile kapatılmıştır. Mekan kuzey ve güneyde oluşturulan eyvanlarla doğu batı doğrultusunda genişletilmiştir. Kubbeyi taşıyan kemerlerin başlangıç noktaları mukarnaslarla bezenmiştir. Kubbenin tepe noktası üzerinde bitkisel boyalarla yapılmış kalem işi nakışlar dikkat çekmektedir. Mekânın aydınlatılması güney cephede altta iki, üstte ise yuvarlak kemerli bir pencere, batı ve doğudaki eyvanların duvarları üzerine açılan altta iki ve üstte bir yuvarlak kemerli pencere, kuzey cephede giriş kapısının doğu ve batısında altta ve üst seviyede birer yuvarlak kemerli pencerelerle sağlanmaktadır. Doğu ve kuzey cephede yer alan alt pencereler günümüzde kapı olarak kullanılmaktadır.

Caminin mihrabı güney cephenin merkezinde yer almaktadır. Mihrabın kavsara kısmı beş sıra mukarnasla doldurulmuştur. Mihrap nişinin etrafı düz yüzeyli bir bordürden sonra, oluklu ve kaval silmelerle sınırlandırılmıştır. Mihrabın köşelik kısımları, hafif kabartma tarzında yapılmış palmet ve kıvrık dalların birbirine eklenmesiyle oluşturulmuş bitkisel bezeme kuşağı ile bezenmiştir. Mihrabın üst kısmında doğu ve batı köşelerde harime doğru çıkma yapan konsolların üzeri saplara birbirlerine bağlanan üç yapraklı palmetlerle bezenmiştir.

Caminin ahşap minberi orijinal değildir.

Orijinal olmayan kadınlar mahfili harimin kuzey cephesinde giriş kapısının üst kısmında yer almaktadır. Mahfile harim içerisinde yer alan metal bir merdivenle çıkılmaktadır.

Değerlendirme ve Sonuç

Cısr-i Şuğur özellikle XVII. yüzyılda Anadolu sağ yolu üzerinde Osmanlı toprakları içerisinde hacca gitmek isteyen hacılar tarafından kullanılan önemli bir menzil merkezidir (Nour 1983: 180). Başbakanlık Osmanlı

Arşivi, Hattı Hümayun Tasnifi 48. 306/b'de kayıtlı olan H. 1253-M.1837 tarihli Surre-i Hümayun Alayı'nın Mekke'ye gidiş, dönüş ve yolculuk masraflarını konu alan belgeden, hac kervanının İstanbul Kartal'dan hareket ettiği ve Mekke'ye varana kadar 54 menzilde konakladığı anlaşılmaktadır (Harita 1). Bu menzillerden birisi olan Cisir-i Şuğur Menzili'nde hacıların ihtiyaçları için toplam 1.153,5 kuruş masraf edildiği defterde kayıtlıdır (Atalar 1993: 44-45, 62). Evliya Çelebi, H.1058-M.1648 tarihinde Üsküdar'dan Şam'a giderken Cisir-i Şuğur'a uğramış ve şehir hakkında şu bilgileri vermiştir;

“Bu mahal dahi haleb hakinde nehr-i Asi kenarında ve bir çemenzar yerde bir küçük hanı vardır, amma bî-eman yerdir. Bir sahib-i hayra Cenab-ı barı imarın nasib edüp memerr-i huccac emn (ü) eman ola.” (1999: 38)

1648 tarihinde sadece bir hanın bulunduğu Cisir-i Şuğur Menzili, Köprülü Mehmet Paşa'nın yukarıda tanımları yapılan vakıf eserlerini inşa etmesinden sonra gelişmeye başlamıştır (Eroğlu vd. 2007: 121-122).¹⁰ Mehmet Paşa öncelikli olarak bölgede bir kale inşa ettirerek bölgenin ve yol güzergâhının güvenliğini sağlamak için çalışmıştır. Hacıların konaklamalarına yönelik olarak bir han, dini ve sosyal ihtiyaçların karşılanmasına yönelik cami ve hamam inşa edilerek, hem bölgenin güvenliği sağlanmış hem de yerleşim yerinin gelişmesinin önü açılmıştır.

1654 yılında sadrazamlığa atanan İbşir Paşa İstanbul'a giderken Köprülü Mehmet Paşa ile Kütahya'da buluşmuş ve sadrazam kendisine, eyalete nizam vermek koşuluyla, Trablüşşam Eyaletini vermiştir (Behçeti: V.3a). Fakat Paşa'nın Trablüşşam valiliği fazla uzun sürmemiş, M. 1655 yılında İbşir Paşa'nın katledilmesi ve Trablus mansıbının başkasına verilmesi nedeniyle, Köprülü Mehmet Paşa, Köprü Kasabası'na (Samsun-Vezirköprü) geri dönmek zorunda kalmıştır (Naima 1969: VI, 2520.).¹¹ Muhtemelen bu dönemde Paşa'nın Cisir-i Şuğur'da inşa ettirmeye başladığı külliye daha sonraki dönemlerde tamamlanmış olmalıdır. Mehmet Paşa vefat etmeden önce oğlu ve selefi Fazıl Ahmet Paşa'ya Anadolu'daki hayratının unutulmamasını, Rumeli ve İstanbul'daki yarım kalan hayratının tamamlanmasını vasiyet etmiştir.¹² Bu vasiyete göre, Paşa vefat ettiğinde vakfiyesinde geçen vakıf eserlerinden Rumeli ve İstanbul'daki vakıflarının inşası tamamlanmamış, diğer bölgelerdeki yapıları bitirilmişti. Paşa'nın bu vasiyeti ve Evliya Çelebi'nin 1648'de şehir ile ilgili vermiş olduğu bilgiler de göz önünde bulundurulursa, Cisir-i Şuğur'daki yapıların, Köprülü Meh-

met Paşa'nın Trablusşam valisi olduğu 1654 tarihi ile vefat ettiği M. 1660 tarihleri arasında inşa edilmiş olduklarını söylemek mümkündür.

19. yüzyıl başlarında bölgede yaşanan bir deprem neticesinde külliye yapıları büyük zarar görmüşlerdir. Bu deprem sonrasında, cami ve han üzerinde yer alan kitabelere göre, bu yapılar El-Hac İsmail Ağa Şerifzade tarafından H. 1241-M.1825/ H. 1242/M.1826 tarihlerinde onarılmıştır. Dergah-ı Ali Kapıcıbaşlarından¹³ olan Şerifzade El-Hac İsmail Ağa tarafından yaptırılan bu onarımdan H.1246-M.1830 tarihli bir belgede daha detaylı olarak bahsedilmektedir. Belgede; bölgede yaşanan büyük bir deprem sonrasında İdlip ve Cısr-i Şuğur'daki Köprülü Mehmet Paşa vakfına ait cami, medrese, mektep, imaret, han ve diğer hanların büyük zarar gördükleri belirtilmektedir. Yıkılan yapılarda bulunan kurşunun diğer yapıların tamiratında kullanıldığının belirtildiği belgede, Şuğur'da yapılmış olan bu onarım sonrasında artan 6859 batman kurşunun İdlip Köyü'nde bulunan hayratın onarımında kullanılması ve fazla gelen kurşunun da vakfa iade edilmesi istenmektedir (B.O.A., Cevdet Evkaf, No: 20468). Yine belgede geçen bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla bu onarımlar esnasında Şerifzade El-Hac İsmail Ağa vefat etmiştir. Belgede dikkati çeken diğer bir husus ise bir medresenin varlığından bahsedilmesidir. Bu belge dışında bölgede Paşanın bir medrese yaptırmış olduğuna dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Osmanlı Mimari geleneğinde menzil külliyesi içerisinde değerlendirebileceğimiz Cısr-i Şuğur'daki eserler, döneminin mimari anlayışını yansıtmaları açısından da son derece önemli yapılardır. Sauvaget'in çizmiş olduğu hanın rölöve planına göre han, kapalı kısmın düzenlenmesi, payandalar arasına yerleştirilen sofalar, avluda mescit gibi ayrıntularla farklılaşmasına rağmen, temelde Eski Malatya-Silahtar Mustafa Paşa Kervansarayı (M. 1637) ile büyük benzerlik yansıtmaktadır (Nayır 1975: 223). Külliye'nin diğer bir yapısı olan cami, menzil külliyesi içerisinde yer alan camilerde yaygın görülen tek mekanlı, girişinde üç ya da beş bölümlü son cemaat mahalli bulunan plan şemasının tekrarı niteliğindedir (Müderrişoğlu 1993: 254). Bu uygulamanın en yakın örneklerini Malatya-Hekimhan'daki Köprülü Mehmet Paşa Camisi (M. 1661) ve Kayseri-İncesu Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi Camisi'nde (M. 1670) görmekteyiz (Denktaş 1997: 203). Hamam 17. yüzyıl taşra hamamlarının belirli bir plan şeması dâhilinde yapılmış en güzel örneklerinden birini yansıtmaktadır.

Köprülü Mehmet Paşa inşa ettirdiği yapılarla sadece bölgenin imarına katkıda bulunmakla kalmamış aynı zamanda oluşturduğu vakıflar sayesinde bölgeye gelip yerleşenler için önemli bir gelir kaynağı yaratmıştır (Tablo 1). Vakfiyeden anlaşıldığı üzere Paşa'nın bölgedeki vakıflarında 63 kişi istihdam edilmektedir¹⁴.

Tablo 2. Köprülü Kütüphanesi'nde 3/2446 noda bulunan H.1071-M.1661 tarihli vakfiyeye göre Köprülü Mehmet Paşa'nın Cısr-i Şuğur'daki vakıflarında çalışan görevliler, ücretleri ve vakfın diğer giderleri (KKV, 3/2446, V. 38b-41b)

Cısr-i Şuğur	Günlük (akçe)	Aylık (akçe)	Yıllık (akçe)
İmam	18	540	6480
Hatip	13	390	4680
Şeyh ve Vaiz	12	360	4320
Müezzin (iki kişi)	12	360	4320
Sala Müezzin-i (iki kişi)	8	240	2880
Devr-i han (dört kişi)	12	360	4320
Hafiz	3	90	1080
Kayyim	5	150	1800
Ferraş	5	150	1800
Müallim	10	300	3600
Halife	5	150	1800
Meremmetçi (iki kişi)	8	240	2880
Suyolcu	5	150	1800
Pasban (iki kişi)	8	240	2880
Kennas	4	120	1440
Mütemet	6	180	2160
Camiye hasır alınması için	-	-	720
Camideki On kandil için zeyt alınması	15	450	5400
Şem-i şahmı	5	150	1800
Mektebde kullanılması için odun ve kömür alınması	-	-	720
Hanın avlusunda bulunan mescitte imam olana	8	240	2880
Müezzin	5	150	1800
Mescitteki kandil için zeyt alınması	2	60	720
Mescide hasır alınması için	-	-	360
Müstahfizlar (34 kişi)	170	5100	61200
Müstahfiz Ağası	18	540	6480
Kale Kethüdası	12	360	4320
Çavuş	6	180	2160
Kale Kapıcısı	6	180	2160
Toplam	381	11430	138960

Yılda 138960 akçelik bir gidere sahip olan vakıf kurumunun işleyişini sağlamak amacıyla bölgede yer alan birçok köy, mezra ve arazi bütün gelirleri ile vakfa bırakılmıştır (KKV 3/2446,V.14b-17b). Cısr-i Şuğur'daki vakfın

giderleri Paşa'nın Osmanlı Devleti sınırları içerisinde oluşturduğu vakıflarının toplam giderinin %37.5'ini oluşturmaktadır (Kunt 1994: 196). Bu oran, aslında Paşa tarafından bölgeye verilen önemi göstermesi açısından son derece önemlidir. Bunda menzilin hac güzergahı üzerinde yer almasının yanı sıra, 17. yüzyılda önemli bir ticaret merkezi olan Halep'e olan yakınlığının da büyük rol oynadığı tarafımızca düşünülmektedir. Bölgenin güvenliğinin sağlanmış olması aynı zamanda bölgedeki ticari faaliyetlerin de kontrol altında tutulması anlamına gelmektedir. Daha sonraki dönemlerde de, bölgenin ticari potansiyelinin farkında olan Paşanın damadı Merzifonlu Kara Mustafa Paşa tarafından M. 1682 tarihinde Halep'te, günümüzde Vezir Hanı olarak adlandırılan büyük bir han inşa ettirilmiştir (Watenpaugh 1999: 235). Yine Köprülü Mehmet Paşa'nın torunlarından Köprülüzâde Abdullah Paşa tarafından, İdlip-el-Şuğur-ı Kasabası'nda, dedesinin vakfına ait 2960 zira arsa üzerinde H. 1131-M. 1719 tarihinde 13 mahzen ve 23 dükkândan oluşan bir arasta ve yine arastanın yakınlarında 135 zira arsa üzerine bir han inşa ettirilmiştir (KKV 5/2448, V.6a-6b). Bu yapılardan arasta için dedesinin vakfına yıllık 600 akçe, han için de yıllık 30 akçe kira ödenmektedir. Köprülüzâde Abdullah Paşa, bu yapıların gelirlerinden ödenen kira giderlerinin haricinde, burada inşa ettirilen yapıların gelirleri ile Diyarbakır'da yaptırmış olduğu, Daru'l-kurra, türbe, sebil ve mektebin giderlerini karşılamaktaydı. Bu bilgi bölgenin ticari getirisinin ne kadar yüksek olduğunu göstermesi açısından son derece önemlidir.

Köprülü Mehmet Paşa tarafından yerleşime açılan Cısr-i Şuğur Kasabası sonraki dönemlerde hızlı bir gelişim içerine girmiştir. 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında şehir merkezinde 1 adet hükümet konağı, 2 adet cami, 5 adet mescit, 1 adet tekke, 1 adet rüştiye mektebi, 3 adet iptidai Müslüman mektebi, 1 adet kilise, 1 adet Hıristiyan iptidai mektebi, 1 adet hamam, 5 adet fırın, 4 adet kahvehane, 225 adet dükkân, 3 adet han, 10 adet su değirmeni, 1 adet pazar ve Asi nehri üzerinde 14 gözlü gayet büyük bir köprü bulunmaktaydı (Eroğlu vd. 2007: 121-122).

Yukarıda ayrıntılı olarak tanıtilen Köprülü Mehmet Paşa'nın Cısr-i Şuğur'daki eserlerinden, hanın sadece giriş kapısı ayakta durmaktadır. Hanın ne zaman ve neden yıkıldığı tespit edilememiştir. Hamam ve cami kullanılmaları nedeniyle sağlam bir şekilde günümüze ulaşmayı başarmışlardır. Osmanlı Mimarisi'nin 17. yüzyıldaki dünya görüşüne göre ortaya koymuş olduğu mimari anlayışın taşradaki uygulamaları arasında yer alan bu eserlerin, bilim dünyasına tanıtilmesi için hazırlanan araştırma yazısının bölgeyle ilgili yapılacak çalışmalara öncülük edeceği tarafımızca düşünülmektedir.

Açıklamalar

- ¹ Hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Behçet-i İbrahim, *Silsiletü'l Asafiyyeti Fi Devleti'l-Hakanıyyeti'l-Osmaniyye (Tarih-i Sülale-i Köprülü)*, Köprülü Kütüphanesi, Ahmet Paşa, No: 212, V.2b-76b; Silahtar Fındıklılı Mehmet Ağa 1928: 225; Çoban 2005: 87; Amasyalı Abdizade Hüseyin Hüsameddin 1928: 69; Gökbilgin 1967: 893; Kunt 1971;; Uzunçarşılı 1995: C: III, 414; İlgürel 2002: 258.
- ² Hekimhan'da, Köprülü Mehmet Paşa'nın imar faaliyetlerinden önce sadece Selçuklular döneminde (M. 1218) inşa edilmiş olan Hekimhanı (Taş Han) bulunmaktaydı. Hekimhanı'nın (Taş Han) M.1660 tarihinde Köprülü Mehmet Paşa tarafından onarılması ve Paşa'nın buraya bir cami, bir palanga, ekmeğe fırını, dükkânlar, çok sayıda ambar ile değirmen yaptırması, Hekimhan'daki ilk yerleşimin çekirdeğini oluşturmaktadır (KKV 3/2448,V.14b). Bugünkü Köprülü Mehmet Paşa Mahallesi, Hekimhan'da kurulan ilk mahalledir (Boyraz 1996: 65).
- ³ "Cisir-i Şuğur Kasabası Halep'in 100 km güneybatısında Asi nehri üzerinde bulunmaktadır. Cisir-i Şuğur kasabası, batısında Lazkiye sancağı ve Sahyun kazası, güneyinde Hama, Mare ve İdlip kazaları, kuzeyinde Harim ve Antakya kazaları ile sınırlıdır" (Eroğlu vd: 2007, 121-122).
- ⁴ Anadolu Sağ Kolu adıyla tanınan İstanbul'u Güneydoğu Akdeniz üzerinden Suriye, Hicaz ve Mısır'a bağlayan yol şebekesi hakkında bk Müderrisoğlu 2001: 442.
- ⁵ "ve yine vilayet-i mezburede Haleb Eyaleti'nde Cisir-i Şuğur demekle ma'ruf mahalde müceddeden bina ettürdüğüm cami-i şerif ve mescid-i münif ve mekteb-i latif-i ve han ve kal'a ve hamamı" *Köprülü Kütüphanesi, Vakfiyeler, 3/2446, V.15a.*
- ⁶ Kitabe Sauvaget'ten alıntılanmıştır (Sauvaget 1968: 109). 1937'de yayınlanan "Ars Islamica" dergisinin 4. sayısı, 1968 yılında Michigan Üniversitesi Yayınları tarafından New York'ta yeniden basılmıştır. Çalışmada 1968 yılı baskısında yer alan makale kullanılmıştır.
- ⁷ Mescidin hanın avlusunda bulunduğu Köprülü Mehmet Paşa'nın vakfiyesinde açıklanmaktadır. "ve hanın havlusı dahilinde olan mescid-i şerifte bir salih ve alim kimesne imam olup yevmi sekiz akçeye mutasarrıf ola" *Köprülü Kütüphanesi, Vakfiyeler, 3/2446, V.41a.*
- ⁸ İşletmeci Nejdet Hac Salih'le 02.02.2009 tarihli mülakattan.
- ⁹ İzin alınamamasından dolayı caminin rölöve planı çıkartılamamıştır. Çalışmada caminin krokisi kullanılmıştır.
- ¹⁰ 17. yüzyılda Osmanlı devletinin kullandığı iskan metotlarından biri olan bu tarz derbentler sayesinde başboş ve yurtsuz kimseler toprak sahibi yapıyor ve boş arazilerin ziraata açılması sağlanıyordu (Orhonlu 1990: 101).
- ¹¹ Behçeti, Köprülü Mehmet Paşa'nın, İbşir Paşa katledildikten sonra Trablus eyaletinden kendisinin istifa ettiğini ileri sürmektedir (Behçeti V.3a.) Metin Kunt, bu arada Köprülünün Seydi Ahmet Paşa ile birlikte Halep'i kuşattıklarını ve o dönem Halep'te bulunan

Kara Mustafa Paşa ile bundan dolayı birbirlerine düşmanlık duyduklarını belirtmektedir (1971: 45-47).

¹² “merhum köprülü hayatta iken oğluna vasiyet idüp; oğlum Ahmet, işte ben ahirete gidiyorum Allah Teala imandan ayırmaya. Sana üç vasiyetim vardır. Biri Anadolu'da olan vakıflarımı unutmayasın ve biri Rum-ilinde na-tamam olan gerek han ve gerek cami ve gayri olan hayratımı gözden biragup unutma. Emma ki Dikilitaş yanında kalan na-tamam hayratım can ile ana pek mukayyed olasın ve, biri dahı Varat'ta olan Hüseyin Paşa'ı gözden bırakma” (Yücel 1996: 142-143).

¹³ Kapıcıbaşılık hakkında bk. Şenyurt 2008: 153-154.

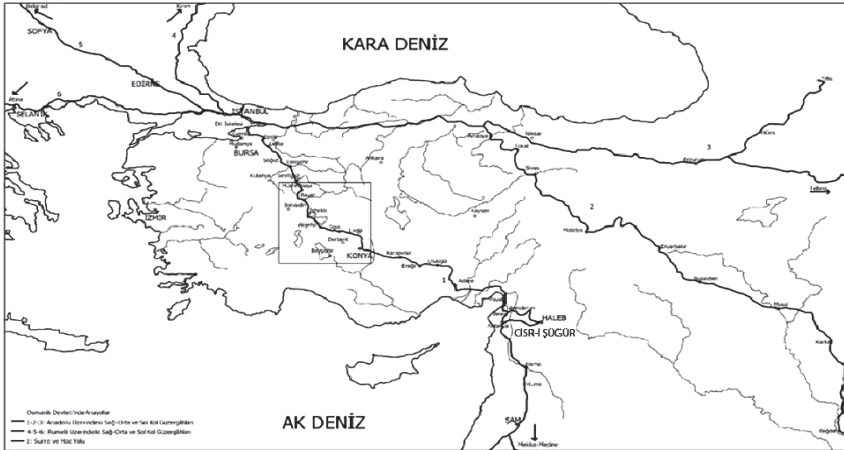
¹⁴ Ayrıca vakfiyede, köyde yer alan sabunhanelerde senede üretilen 1200 vukıyye sabunun 500 vukıyyesinin saray-ı amire-i sultanide büyük oda hüddamına ve beş yüz vukıyyesi küçük oda hüddamına, buralarda her bir nefere kaç vukıyye düşüyorsa ona göre dağıtılması, 50 vukıyyesi saray-i amire mezbur ağasına, 50 vukıyyesi kethüdasına, 50 vukıyyesi küçük oda hâcesine dağıtılması ve sabunun ücretinin vakıftan karşılanması şart koşulmaktadır. *Köprülü Kütüphanesi, Vakfiyeler, 3/2446, V.41b-42a*. Ayrıca Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde yer alan H.1182-M.1768 tarihli bir belgede, Köprülü Mehmet Paşa Vakfi'na ait idlip Kasabası'nda vaki “masbana” tabir olunan sabunhanenin yedi seneden beri tahsil olunması gereken senelik 2500 kuruşluk kirasının tahsil edilmesine dair bilgidan hareketle, vakfa ait sabunhanelerinde bulunduğu anlaşılmaktadır (B.O.A., *Cevdet Belediye*, No: 3296).

Kaynaklar

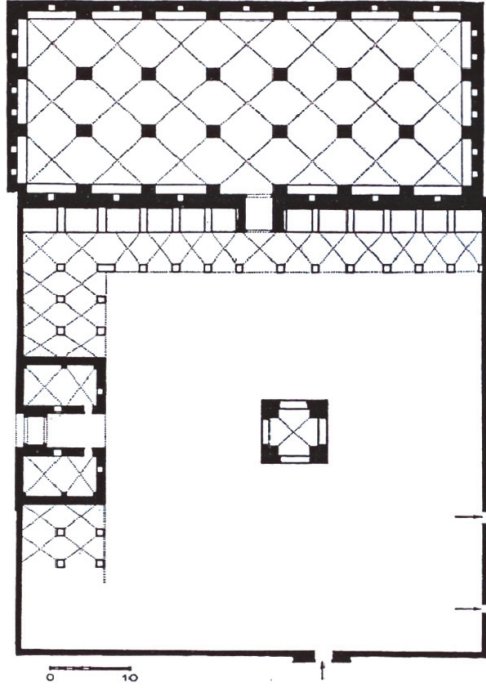
- Amasyalı Abdizade Hüseyin Hüsameddin (1928), *Amasya Tarihi*, C.IV, İstanbul.
- Atalar, Münir (1993). “Hac Yolu Güzergahı ve Masrafı (Kara Yolu, 1253/1837)”. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırmaları ve Uygulamaları Merkezi Dergisi* 4: 43-90.
- Aytaç, İsmail (1998). Malatya ve Yöresi'ndeki Türk İslam Yapıları. Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Behçet-i İbrahim. *Silsiletü'l Asafiyeti Fi Devleti'l-Hakanıyyeti'l-Osmaniyye (Tarih-i Sülale-i Köprülü)*. Köprülü Kütüphanesi. Ahmet Paşa. No: 212.
- Boyraz, Zeki (1996). “Hekimhan'ın Kuruluşu, Gelişmesi ve Fonksiyonları”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8(1): 63-86.
- Çoban, Ahmet (2005). *Hadikatü'l Vüzera Adlı Eserin Tenkitli Transkripsiyonu*. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Çobanoğlu, Ahmet Vefa (1994). “Vezir Hanı”. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. C.7. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yay. 387.
- De Laroque, Jean (1723). *Voyage de Syrie et du Mont-Liban*. Amsterdam: Kesinger Publishing.
- Denktaş, Mustafa (1997). “İncesu Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi”. *Vakıflar Dergisi* XXVI: 193-224.
- Derin, Fahrettin Çetin (1993). *Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi-nâme'si*. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

- Durukan, Aynur (2007). “Aksaray Sultan Hanı”. *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. 141-160.
- Erdmann, Kurt (1961). *Das Anatolische Karavansaray Des 13. Jabrhunderts*. Berlin: Gebr. Mann.
- Evliya Çelebi Bin Derviş Mehmed Zilli (1994). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi Topkapı sarayı Bağdat 305 Yazmasının Transkripsiyonu-Dizini*. Haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı. İstanbul: YKY.
- Gökbilgin, Tayyip (1967). “Köprülüler”. *İslam Ansiklopedisi*. C.VI. İstanbul: MEB Yay. 892-908.
- İlgürel, Mücteba (2002). “Köprülü Mehmet Paşa”. *İslam Ansiklopedisi*. C. 26. Ankara: TDV Yay. 258-260.
- Köprülü, M. Fuad (1942). “j. Sauvaget, Les Caravanserais Syriens du Hadjdj de Constantinople (Ars İslamica, Vol. IV, 1937, p. 98-121, Haritalar, Planlar ve İlave Edilmiş Resimlerle”. *Vakıflar Dergisi* 2: 468-472.
- Kunt, Metin (1971). *The Köprülü Years: 1656-1661*. Doktora Tezi. ABD: Princeton Üniversitesi.
- (1994). “The Waqf as an Instrument of Public Policy: Notes On The Köprülü Family Endowments”. *To Professor V. L. Menage on The Occasion of His Seventy-Fifty Birthday 15 April 1995*. İstanbul: The Isis Press. 189-198.
- Müderrişoğlu, Mehmet Fatih (1993). 16. *Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda İnşa Edilen Menzil Külliyeleeri*. Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- (2001). “Osmanlı Döneminde Anadolu Sağ Yolunun Adana-Antakya Güzergahı Üzerindeki Menzillerin Bugünkü izleri”. *Ortaoğru'da Osmanlı Dönemi Kültür İzleri Uluslar arası Bilgi Şöleni Bildirileri*. C.II. Ankara: AKM Yay. 441-447.
- Naima Mustafa Efendi (1969). *Naima Tarihi*. C. VI. Çev. Zuhuri Danışman. İstanbul: Zuhuri Danışman Yay.
- Nayır, Zeynep (1975). *Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmet Külliyesi ve Sonrası (1609-1690)*. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Nour, A. Abdel (1983). “Le Réseau Routier De La Syrie Ottomane (XVIe-XVIIIe Siècles)”. *Arabica* 30: 169-189.
- Orhonlu, Cengiz (1990). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbent Teşkilatı*. İstanbul: Eren Yay.
- Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Halep* (2007). Haz. Cengiz Eroğlu vd. Ankara: Global Strateji Enstitüsü Yay.
- Sauvaget, Jean (1968). Les Caravanserais Syriens du Hadjdj de Constantinople. *Ars Islamica* IV: 98-121.
- Önge, Yılmaz (1995). *Anadolu'da XII-XIII. Yüzyıl Türk Hamamları*. Ankara: VGM Yay.
- Özbek, Yıldırım (2007). “Tuzhisar Sultan Hanı”. *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. 175-194.

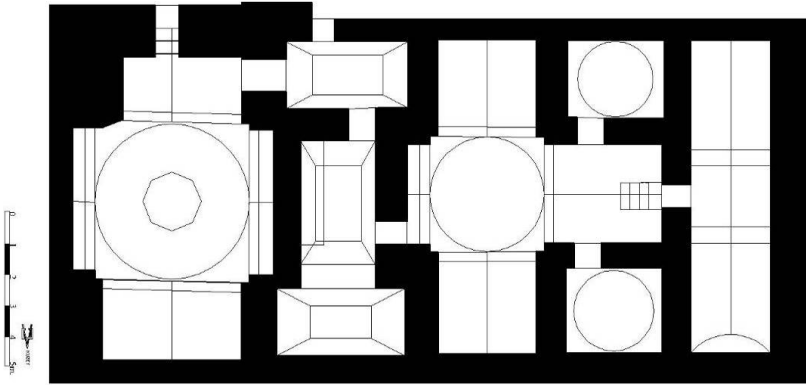
- Sak, İzzet ve Cemal Çetin (2004). "XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Menziller ve Fonksiyonları: Akşehir Menzilleri Örneđi". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 16: 179-221.
- Silahtar Fındıklılı Mehmet Ağa (1928). *Silahtar Tarihi*. C.I. İstanbul: Orhaniye Matbaası.
- Smart, Christopher vd. (1815). *The World Displayed; Or, A Collection Of Voyages And Travels, Selected From The Writers Of All Nations*. Vol. 5. Dublin: Printed for J. Newbery.
- Şenyurt, Oya (2008/2). "Geç Osmanlı İnşaat Ortamında "Bina Eminliği". *METU JFA* 25(2): 151-169.
- Topçu, Sultan Murat (2010). *XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Etkin Bir Bani Ailesi: Köprülüler*. Doktora Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı (1995). *Osmanlı Tarihi*. C. III. Ankara: TTK Yay.
- Watenpaugh, Heghnar (1999). *The Image of an Ottoman City Imperial Architecture and Urban Experience In Aleppo In The 16th And 17th Centuries*. Doktora Tezi. ABD: Kaliforniya Üniversitesi.
- Yakar, Özgür Yücel vd. (2004). *Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Yönleri İle Malatya*. Malatya: Malatya Valiliği Yay.
- Yücel, Abubekir Sıddık (1996). *Mühürdar Hasan Ağa'nın Cevahirü't-Tevârih'i*. Doktora Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.

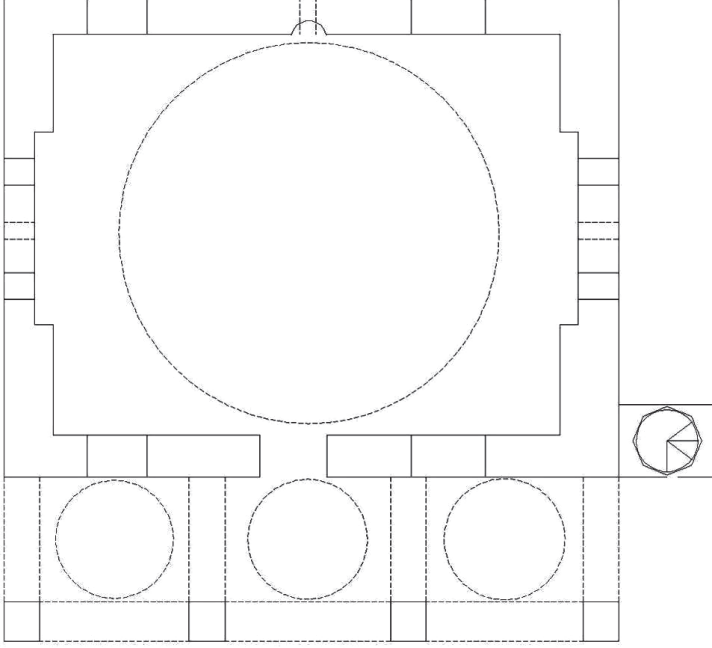
Harita 1. Osmanlı Dönemi Menzil Yolları (İzzet Sak-Cemal Çetin 2004:221)

Plan.1. Cisir-i Şuğur Köprülü Mehmet Paşa Hamı (Sauvaget, 1968: 109)

Plan.2. Cisir-i Şuğur Köprülü Mehmet Paşa Hamamı (S. Murat TOPÇU)

Kroki 1. Cıs-r-i Şuğur Köprülü Mehmet Paşa Camisi (S. Murat Topçu)

The Foundation Monuments of Koprulu Mehmet Pasha in Jisr-esh Shughur in Idlib, Syria

Sultan Murat Topçu*

Abstract

This study focuses on the Menzil Külliye, built in the town of Jisr-esh Shughur in İdlip, Syria by Köprülü Mehmet Pasha, who was the founder of the Köprülü family and who stood out with his construction activities in the second half of the seventeenth century. Based on the historical resources and Köprülü Mehmet Pasha's endowment, it can be confirmed that the Külliye was composed of a castle, a caravanserai, a bath, a mosque, a masjid and a primary school. The fieldwork conducted in the region has shown that the bath and the mosque remain undamaged, that the caravanserai remains with only its entrance gate and that the remaining monuments have not survived to the present day. This article attempts to introduce these identified monuments in detail and understand their status in Ottoman architecture. In addition, based on historical records, the article identifies the sources of funding enabling the functioning of the Külliye and provides information about the officials employed in this complex.

Key Words

Syria, Orontes River, Idlib, Jisr-esh Shughur, Koprulu Mehmet Pasha, Menzil, Menzil Külliye.

* Assistant Professor, Erciyes University Faculty of Arts Department of Art History / Kayseri
stopcu@erciyes.edu.tr

Памятники, возведенные Копрюлю Мехмет-пашой в сирийской провинции Идлип

Султан Мурат Топчу*

Аннотация

Во второй половине XVII в. привлекает к себе внимание архитектурная деятельность Копрюлю Мехмет-паши, являющегося основателем семьи Копрюлю. В этой работе исследуется комплекс Мензиль, построенный Копрюлю Мехмет-пашой в сирийской провинции Идлип в городе Джиср-и Шугур. Согласно историческим источникам и сведениям, полученным из документов созданного им фонда комплекс состоял из замка, ханы (залы), бани, мечети, молельни и школы. В результате полевых работ было определено, что баня и мечеть очень хорошо сохранились, а хана представлена только в виде входной двери. Другие же памятники не дошли до наших дней. В работе подробно описаны обнаруженные памятники и сделана попытка определения их места и значения в Османской архитектуре. Кроме того, по историческим источникам определены финансовые источники, обеспечившие функционирование комплекса и предоставлена информация о персонале, занятом в комплексе.

Ключевые Слова

Сирия, река Аси, Идлип, Джиср-и Шугур, Копрюлю Мехмет-паша, диапазон, комплекс Мензиль.

* доцент, доктор, университет Эрджис, факультет литературы, кафедра истории искусства / Кайсери
storcu@erciyes.edu.tr